

SAMULI BJÖRNINEN

Hallittua keskipakoisuutta

Miki Liukkonen, *O (tai yleispätevä tutkielma siitä miksi asiat ovat niin kuin ovat)*. WSOY, Helsinki 2017. 858 s.

Luen Miki Liukkoksen *O*-romaanin arvosteluja, ja on selvää kuka tai mikä – kuka kirjallisuuden rocktähti, mikä järkälemäinen kulttiroomaani – on arvioijien mukaan toiminut Liukkoksen johtotähtenä. David Foster Wallace ja *Infinite Jest* (1996) nostetaan esiin lähes jokaisessa Liukkoksen romaanista kirjoitetussa arviossa. *Helsingin Sanomien* kriittikkoa epäilyttää ensin, onko *O* ainoastaan *Infinite Jest* -fani-kirja, ja *Kouvolan Sanomien* arvion mukaan kirjallista velkaa David Foster Wallacelle voi pitää teoksen mahdollisena heikkoutena. Liukkoksen romaania vertaukset eivät juurikaan palvele. Ammattikriitikot epäilemättä ymmärtävät yskän. Tietty lukijakunta myös tervehtii innolla jokaista paksua ja pahansuopaa romaanilabyrinttia, jonka jokin kustantaja uskaltaa ottaa julkaisuohjelmaansa – tälle yleisölle Wallacen nimi on tuttu.

Mutta mikä tekee Liukkoksen ja Wallacen romaanien vertaamisesta niin houkuttelevan vaihtoehdon kriitikoille? Tämä on monimutkainen kysymys, sillä puhe siirtyy *O*:sta romaanina kirjallisuuden lajeihin ja traditioihin. Wallacen voi nimittäin katsoa saavan viimeisen sanan 1900-luvun eri käännteissä esiin pelmahtavan megaromaanin (Brian McHale), maksimalistisen romaanin (Stefano Ercolino) tai systeemiromaanin (Tom LeClair) saralla. *Infinite Jest* edustaa tämän alalajin viimeisintä iteraatiota, tietoverkkojen ja älyteknologian aikakauden romaanimammuttia, jota kriitikko James Wood on moittinut ”hysterisestä realismista”¹.

Woodin mukaan hysterisen realismin helmasynti on liika kiinnostus informaatioon. Uudet systeemiromaanit keskittyvät niin in-



nolla selittämään, miten maailma toimii, etteivät ennätä kertoa, miltä tuossa maailmassa eläminen tuntuu. Woodin mukaan ei seuraa mitään hyvää, jos 2000-luvulla kelpo romaanilta odotetaan vain taitoa käsitellä valtavaa määrää informaatiota.

Toisaalta systeemiromaanit kiinnostavat nykykirjallisuuden ilmiönä sekä lukijoita että kirjallisuudentutkijoita. Lajilla voi myös nähdä edeltäjiä niin realismin yhteiskunnallisissa panoraamoissa kuin modernismissä, jossa esimerkeiksi käyvät yhtä hyvin Robert Musilin *Mies vailla ominaisuuksia* kuin Joycen *Ulysses* tai *Finnegans Wake*. Tätä horisonttia vasten on kenties helpompi käsittää sekä Liukkoksen romaaniin kohdistuvat suuret odotukset että tietty painolasti, josta *O* tuntuu välillä pyristelevän eroon.

Miten maailma toimii

Liukkoksen romaanin nimi kokonaisuudessaan kuuluu *O (tai yleispätevä tutkielma siitä miksi asiat ovat niin*

kuin ovat). Romaanin alkuun hajanaisilta vaikuttavat tapahtumat yhdistyvät pala palalta yhden fiktiivisen viikon aikana. Näennäisestä pirstaleisuudesta huolimatta romaani usuttaa lukijan muodostamaan yhteyksiä ja luomaan koherenssia. Yhdessä lukuisista sivujuonista syvennyttään Nikola Teslan eetterioppiin. Toisessa istutaan teoreettisen fysiikan luennoilla ja pohditaan ajan luonnetta. Luonnontieteelliset teoriat törmäytetään informaatioteoriaan ja neuropsykologiaan. *O*:n osin arkinen, osin outo todellisuuskuva kasvaa näiden selitysmallien varjossa.

Romaania värittää vaikutelma eräänlaisesta synkronismista. Teksti toistaa ja varioi yksityiskohtia, motiiveita ja tapahtumia ensi katsojalta irrallisissa yhteyksissä, mutta samalla toisto itsessään luo tunnetta kuin kaikki tapahtuisi yhtä aikaa. Esimerkiksi romaanin puolivälin tienoille upotetussa erityisen taitavasti rakennetussa jaksossa sama tapahtuma kerrotaan useista eri näkökulmista, mutta samassa jaksossa kuvataan myös erästä toista tapahtumaa, joka on niin samanlainen, ettei ole aluksi selvää, onko kyseessä todella eri tapahtuma vai ainoastaan näkökulmanvaihdos. Näin *O* saa aikaan tunteen, että sen kuvaama todellisuus voi olla satunnaisen pirstaleinen tai se voi olla tiukan järjestelmällinen, mutta tavalla joka on hyvin vaikeasti käsitettävä. On ”Vaihtoehtoja, miljoonasosia, loputtomasti toisiinsa limittyviä lenkkejä” ja ”Paraabeleja, interferenssejä, sumaa, kombinaatioita” (398). Kuitenkin juuri informaatioteoria ja esoteerinen pseudotiede tarjoavat käsitteelliset kehykset, joissa romaanin eklektisen tyylin, katkonaisen ajatuksenjuoksun ja episodimaisen rakenteen voi nähdä

merkityksellisenä. Romaanin erikoiset rakenteet voi lukea oireina ja merkkeinä vaikkapa Teslan teorian ennustamasta ”aikadilatatiosta”, kvanttifysiikan ei-binäärisestä loogiikasta tai neuroottisuuden keikahtamisesta psykoosin puolelle. Juuri tällainen tematisoituminen tapahtuu myös toistolle itselleen, kun romaanin maailmassa yhä useammalla henkilöahmolla kerrotaan olevan *déjà vu* -kokemuksia.

Kaava kaaoksen takana

Eräissä mielessä *déjà vu* kuvaa hyvin myös *O*:n lukukokemusta. Edellä kuvattu kimurantti teemojen ja tekstirakenteiden yhteistyö on toteutettu taidokkaasti, mutta romaaneita on rakennettu samaan tapaan ennenkin. Tässä piilee myös eräs syy siihen, miksi vertailu Wallacen *Infinite Jestin* tai sen sukulaisromaneihin tuntuu houkuttelevalta: näiden romaanien lukemisessa ja niiden informaatiotulvan jäsentämisessä voi turvautua samankaltaisiin lukustrategioihin. Jos tekstin pinnallisen kaaoksen alle rakentuva käsitteellinen tai teoreettinen verkosto ajatellaan keinoksi, jonka avulla lähes kaoottisen monimutkaisuuden kesyttäminen on kuin onkin mahdollista, kuuluu tämä keino ilman muuta ensyklopedistisen systeemiromaanin poetiikkaan.

Lajityypillistä tuntuu myös olevan tapa tarjota jotain romaanin keskeisistä teemoista lukemisen malliksi. Erityisen houkuttelevana Liukkosen romaanin lukemisen metaforana voi pitää neuroottisuutta tai pakko-oireisuutta, siis hieman samaan tapaan kuin Wallacen *Infinite Jestin* monimutkaisten ja addiktoivien aineiden, pelien ja sisäistekstien on nähty pelaavan suhdetta, joka lukijalla muo-

dostuu *Infinite Jestin* lukemiseen. Pynchonin *Painovoiman sateenkaari* tai DeLillon *Alamaailma* kanavoivat eri tavoin kylmän sodan ajan vainoharhaista elämäntuntoa, mutta myös palkitsevat ”paranoidin” lukemisen, jossa harhaisuutta hipovasta yhteyksien etsimisestä tulee lukemista määrittävä periaate. Vastavasti *O*:n obsessiivis-kompulsiivinen lukeminen tuntuu kumman tyydyttävältä ja tulokselliselta. Ainakin oma *O*:ni pursuilee värikoodattuja tarralappuja – uskon niiden parananeen lukukokemustani merkittävästi. Toisaalta romaani myös sysii lukijaa kohti tällaista lukemista. Maksaa vaivan pitää henkilöahmot lokeroituna, detaljien rivit ojennuksessa ja juonivyhtien solmukohdat kireällä. Usein romaanin rakenne muistuttaa tästä hienovaraisesti, mutta OCD-lukemista kannatetaan myös vähemmän monitulkintaisesti, kuten erään henkilöahmon suulla: ”meidän on oltava *neu-roo-tti-sempia*” (705).

Myös jotkin Liukkosen stilistiset valinnat kuuluvat systeemiromaanin lajirepertoariin. Tällainen piirre on vaikkapa tapa viljellä kirjainlyhenteitä. Lyhenteet sisältävät paljon informaatiota pakatussa muodossa, mutta saavat arkipäiväisen ja automatisoituneen kielellisen ymmärryksen kompastelemaan. Lukeminen hidastuu, infoähky konkretisoituu. Lukija joutuu päättämään, pysähtykö koodaamaan auki jokainen BSES (Bachin Suurkuluttajien Epävirallinen Salaseura) tai E. U. (Entinen Urheilubaari) vai pyyhältääkö eteenpäin semanttisen kanavan kohinasta huolimatta. *O*:n kaltaiset informaatioteoriasta inspiroituneet romaanit eivät malta olla herkuttelelematta sillä, että informaatio puhuttimmillaan on juuri melua.

Kolibrin sydän, kultakalan muisti

O on nuoren kirjailijan kunnianhimoinen suurponnistus, ja sellaisena monin tavoin loistelas. Tämän lajin romaanin tyyppillisistä kompastuskivistä ikävästi jää törröttämään lähinnä turha selittäminen, johon romaani enenevässä määrin sortuu loppua kohti. Juuri kun Liukkonen on usean sadan sivun aikana saanut taitavasti vihjattua, että teoksen palapelimäinen rakenne heijastelee romaanin maailmassa murtuvia ajan ja todellisuuden rakenteita, hän saattaa nuoret päähenkilöt kaljakuppilaan selittämään tätä asioiden tolaa toisilleen. Hieman rasittaviksi käyvät myös jotkin romaanin tavat välittää lukijalle informaatiota. Kun lukija istutetaan riittävän monta kertaa kuuntelemaan professori Samuel Algrenin fysiikan luentoa, alkaa tuntua, että myös itse romaanilla on tarve luennoida. Eräs romaanin henkilöistä kuvaa nykyihmistä sanoilla ”kolibrin sydän, kultakalan muisti”. Tämän luonnehdinnan toivoisi tulevan mahdollisimman harvoin mieleen *O*:n tai sen olettaman lukijan kohdalla. Toisaalta mikään ei viittaa siihen, että *O* olisi tarkoitettu vaikeaksi ja vihamieliseksi romaaniksi. Näitä määreitä liitetään usein esimerkiksi Wallacen ja Pynchonin teoksiin. *O* on omassa lajissaan vähemmän ankara teos kuin monet esikuvansa, ja tämä kenties vapauttaa sen osasta perinteen painolastia.

Viite & Kirjallisuus

- 1 James Wood, Human, All Too Inhuman. *New Republic* 24.7.2000. Verkossa: newrepublic.com/article/61361/human-inhuman